

Kırgızistan'daki Ören Yerlerinin Güvenlik Durumlarının İncelenmesi

(Investigation of Security Conditions of Historical Sites in Kyrgyzstan)

Turan OKUL^a

Nuriza KARATAEVA^b

^a Yrd. Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü, Bişkek-Kırgızistan, (turan.okul@manas.edu.kg), ORCID: 0000-0003-2129-3271

^b Nuriza KARATAEVA, Bağımsız Araştırmacı, Bişkek-Kırgızistan, (karataevanuriza19@gmail.com), ORCID: 0009-0001-3100-9337

MAKALE SÜRECİ

Geliş Tarihi (Received):

11.09.2024

Kabul Tarihi (Accepted):

30.10.2024

Anahtar Kelimeler:

Kültürel Miras,
Ören Yerleri,
Güvenlik Önlemleri,
Kırgızistan

Keywords:

Cultural Heritage,
Historical Sites,
Security,
Kyrgyzstan

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

*Sorumlu Yazar: Turan OKUL

E posta: turan.okul@manas.edu.kg

Makalenin Künyesi: Okul, T. & Karataeva, N. (2024). Investigation of Security Conditions of Historical Sites in Kyrgyzstan. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi* 27 (2), 179-200.

DOI: 10.55931/ahbvftd.1548437

Öz

Bu çalışma, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumlarını detaylı bir biçimde analiz etmeyi ve bu ören yerlerinin tarihi ve kültürel değerlerini korumak amacıyla güvenlik düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, ören yerlerinin güvenlik sorunlarını belirleyerek bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek hedeflenmektedir. Kırgızistan'ın tarihi ve kültürel mirasını koruma çabalarının sürdürülebilirliğini desteklemek, bu ören yerlerinin karşılaştığı güvenlik zorluklarını ele almak ve kültürel mirası koruma ile sürdürülebilir turizmi teşvik etmek bu çalışmanın öncelikli amaçları arasındadır. Araştırma, nitel bir yaklaşımla ele alınmıştır ve sahada yapılan gözlemleri içermektedir. Gözlemler Burana Minaresi, Manas'ın Türbesi, Özgen Minaresi ve Süleyman Dağı gibi ören yerlerinde gerçekleştirilmiştir; Taş Rabat Kervansarayı, Şah Fazil Türbesi ve İmam Sarahsi Türbesi ise uzaktan gözlemlerle değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan gözlem formu, güvenlik personeli varlığı, fiziksel çevre güvenliği, mevcut güvenlik çalışmaları ve temel güvenlik faktörleri gibi unsurları değerlendiren 26 maddeden oluşmaktadır. Elde edilen bulgular, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumlarının çeşitliliğini ve bazı ören yerlerinde güvenlik önlemlerinin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle, bazı ören yerlerinde güvenlik personeli eksikliği ve altyapı sorunları dikkat çekmektedir. Bu durum, kültürel mirasın korunması ve turist güvenliğinin sağlanması açısından riskler oluşturmaktadır. Çalışmanın bulgularından hareketle, ören yerlerinin güvenliğinin artırılması amacıyla somut adımlar atılmasına yönelik birtakım öneriler sunulmuştur.

Abstract

This study aims to conduct a detailed analysis of the security conditions of historical sites in Kyrgyzstan and to determine the security levels of these sites to protect their historical and cultural values. The research focuses on identifying the security issues faced by these sites and developing effective solutions to address these problems. Supporting the sustainability of cultural heritage preservation efforts and promoting sustainable tourism are key objectives of this study. Employing a qualitative approach, the research utilizes field observations conducted at sites such as Burana, the Mausoleum of Manas, Özgen Minaret, and Sulayman Mountain, with additional remote observations of Taş Rabat Caravanserai, Shah Fazil Mausoleum, and Imam Sarahsi Mausoleum. A 26-item observation form was used to evaluate factors including the presence of security personnel, physical environment safety, ongoing security measures, and primary security issues. The findings reveal a diverse range of security conditions across Kyrgyzstan's historical sites, with some locations exhibiting inadequate security measures and infrastructure issues. These issues pose risks to the preservation of cultural heritage and the safety of tourists. The results provide a foundation for developing effective policy recommendations for both academic circles and local authorities. The study's findings will contribute to improving security conditions at historical sites in Kyrgyzstan and support strategic planning efforts for the protection of cultural heritage.

1.Giriş

Kırgızistan, Orta Asya'da tarihî ve kültürel zenginlikleriyle dikkat çeken bir ülkedir. Bu bölge, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olup, antik dönemlerden günümüze kadar çeşitli medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Kırgızistan'daki ören yerleri, bu zengin kültürel mirası yansıtan önemli arkeolojik ve tarihî alanlar arasında yer almaktadır. Ayrıca bu yerler turizm açısından da büyük bir öneme sahiptir. Ancak, bu değerli mirasın korunması ve güvenliği, ulusal ve uluslararası alanda karşılaşılan ciddi bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenliği ile ilişkili olan önemli faktörler bulunmaktadır. Öncelikle, bu alanların coğrafi ve iklimsel koşulları, koruma ve bakım çalışmalarını zorlaştırabilir. Ayrıca, hızlı şehirleşme ve ekonomik gelişmeler, birçok ören yerinin tehdit altında olmasına neden olabilmektedir. Sosyal ve politik dinamikler de güvenlik meselelerini etkileyen bir diğer önemli unsurdur. Bu bağlamda, ören yerlerinin güvenliğini sağlamak için mevcut durumun kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve iyileştirme stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkede ortaya çıkarılmış ve tam olarak çıkarılmamış birçok tarihi ve kültürel mekan bulunmaktadır. Turistik anlamda da önemli bir kaynak oluşturan bu tarihi yerlerin güvenliğinin sağlanması ülkenin kaynaklarını korumak ve gelecek nesillere aktarabilmek için önem taşımaktadır. Özellikle, son yıllarda dünya genelinde artan terör tehditleri, vandalizm, tarihi ve kültürel kaynakları koruma hususundaki bilinçsizlik, ören yerlerinin güvenliğini sağlamayı daha önemli hale getirmiştir. Kırgızistan'daki ören yerlerinin bu tehditlere karşı korunması, sadece yerel halkın ve ziyaretçilerin güvenliği açısından değil, aynı zamanda ülkenin turizm endüstrisinin sürdürülebilirliği açısından da hayati bir öneme sahiptir. Bu sebeple ülkedeki ören yerlerinin güvenlik durumlarının ele alınması, Kırgızistan'ın turizm endüstrisini güçlendirmek ve korumak, ülkenin turizm potansiyelini verimli bir şekilde değerlendirmek ve bu kaynakları gelecek nesillere aktarmak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışmanın amacı, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumlarını analiz etmek ve mevcut güvenlik risklerini ortaya koymaktır. Çalışma, bu alanların karşılaştığı tehditleri, mevcut koruma önlemlerini ve potansiyel geliştirme alanlarını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda, Kırgızistan'ın turizm endüstrisinin güçlendirilmesi ve

ülkenin turizm potansiyelinin artırılması için öneriler sunmak hedeflenmektedir. Kırgızistan'da turizm endüstrisinin gelişimine katkı sağlamak ve ören yerlerinin güvenliğini artırmak için gereken adımları belirlemek, ülkenin turizm potansiyelinin tam olarak değerlendirilmesine ve sürdürülebilirliğine katkı sağlamak araştırmadan beklenen yararlar arasındadır. Böylece, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenliği ile ilgili kapsamlı bir anlayış geliştirilmesi ve bu değerli mirasın korunmasına yönelik somut adımlar atılmasının mümkün olacağı düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Kültürel Mirasın Korunması

Kültürel miras, bir toplumun kültürel özelliklerini (o toplumun veya grubun manevi, maddi, düşünsel ve duygusal özelliklerini) taşıyan ve ileten anıtlar, kentsel alanlar, arkeolojik alanlar ve sanat eserleri olarak anlaşılabilir (Harvard University, 2024). Kültürel miras, sembolik, tarihi, sanatsal, estetik, etnolojik veya antropolojik, bilimsel ve sosyal öneme sahip çeşitli değerlere sahip eserler, anıtlar, bir grup bina ve alan, müzeleri içerir (UNESCO Institute for Statistics, 2009)

Uluslararası alanda kültürel varlıkların korunmasına yönelik ilk düzenlemeler genellikle savaş ve silahlı çatışma ortamlarındaki zararlarla ilgili olmuştur. 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin 4 numaralı ekinde, savaş hukuku çerçevesinde din, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlı kullanılan binalar, tarihi eserler ve hastanelere yönelik saldırılar yasaklanmıştır. Bu düzenleme ile kültürel ve bilimsel mirasın yanı sıra, eğitim ve sağlık gibi sivil karakterli yerlerin korunmasını da hedeflenmiştir. Buradaki amaç, savaş ve çatışmalar sırasında bu tür alanlara verilen zararın en aza indirilmesi ve toplumların kültürel, eğitimsel ve sağlık hizmetlerinin devamlılığının sağlanmasıdır. Ancak, 1950 sonrasında kültürel miras alanında yaşanan gelişmeler, bu varlıkların korunmasının sadece savaş ve silahlı çatışmalarla sınırlı olmadığını ortaya koymuştur. Bu dönemde, kültürel mirasın yalnızca sanatsal veya bilimsel değerinin değil, aynı zamanda "insanlığın ortak mirası" olarak kabul edilmesinin de korunması gereken bir unsur olduğu anlayışı gelişmiştir. Kültürel miras, sadece bir ülkenin değil, tüm insanlığın ortak değeridir ve bu nedenle korunması bir sorumluluktur (Ünal, 2014). Bu anlayış, 1972'de UNESCO tarafından kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme ile somutlaştırılmıştır.

Kültürel mirasın korunması Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne (UNESCO World Heritage Convention, 1972) göre kültürel miras üç ana kategoride değerlendirilmektedir:

- **Anıtlar:** Mimari yapılar, heykeller, resimler, arkeolojik kalıntılar, kitabeler, mağaralar ve çeşitli eleman kombinasyonları bu kategoride yer alır. Bu eserler, tarihsel, sanatsal veya bilimsel açıdan evrensel bir değere sahiptir.
- **Yapı Toplulukları:** Buldukları yer ve çevre ile birlikte evrensel değere sahip olan tarihî, sanatsal veya bilimsel önemi olan yapı gruplarını kapsamaktadır.
- **Sit Alanları:** İnsan yapımı, doğal ya da bu iki unsurun birleşimi olan alanlar bu kategoride yer alır. Bu alanlar estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan evrensel bir değer taşımaktadır.

Belirtilen kültürel miras unsurlarının çoğunlukla somut olduğu, bu nedenle görülemeyen veya mevcut olmayan kültürel miras için özel bir yaklaşım gerektiği belirtilmektedir.

Kırgız Cumhuriyeti tarihi ve kültürel mirasın korunması ve kullanımına ilişkin mevzuata uygun olarak anıtların tarihi ve kültürel miras olarak tanınması, zorunlu yayına tabi Devlet Tarihi ve Kültürel Anıtlar Listesine dahil edilmeleriyle desteklenmektedir. Her türlü arkeolojik sit alanı, tarihi, kültürel ve bilimsel değerler ve anıtlar bu listeye dahil edilerek resmi statü kazandırılmaktadır. Kırgızistan Cumhuriyeti'ndeki anıtlar, bu kanunda öngörülen şekilde korumaya tabidir ve kullanımlarına yönelik özel bir yasal prosedür bulunmaktadır (Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 1999). Bu madde 5 Ağustos 2022 tarihli karar ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Sonuç olarak, kültürel mirasın korunması anlayışı, zaman içinde genişlemiş ve derinleşmiştir. Bu mirasın sadece savaş ve çatışma zamanlarında değil, her zaman ve her koşulda korunması gerektiği anlayışı, uluslararası toplumlar tarafından da kabul edilen bir ilke haline gelmiştir. Bu çerçevede yapılan düzenlemeler, kültürel varlıkların korunmasına yönelik küresel bir sorumluluğu ve işbirliğini teşvik etmektedir.

2.2. Kırgızistan'daki Ören Yerleri

İpek Yolu güzergahında bulunan diğer ülkeler gibi Kırgızistan'ın tarihi de orta asyanın geçmiş medeniyetlerinin etkisi altında şekillenmiştir. Kırgızistan coğrafyasında ilk insan kalıntılarının

paleolitik çağa kadar uzandığı, taş devrinde ise insanın kullandığı ilk aletlere Tanrı dağında, Isık Göl ve Fergana vadisinde rastlandığı belirtilmektedir (İdil, 2012: 10). Kırgızistan'daki ören yerleri, bu tarihî süreç içinde Orta Asya'da yaşamış olan çeşitli kültürlerin izlerini taşımaktadır. Örneğin, Oş, Tokmak ve Çuy vadilerinde yer alan ören yerleri, bölgedeki tarihi, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin merkezi olmuştur. Bu kentlerin mimari yapıları, ticaret yolları ve yaşam tarzları, Orta Asya'nın tarihî ve kültürel dokusunu yansıtmaktadır (Şenol, 2016). Ancak, geçmişe ve geçmişten gelen nesnelere ilişkin kamu algıları genellikle çağdaş toplumla çok az bağlantısı olan "eski şeyler" olarak görülmektedir. Ülkenin kültürel mirasını korumaya yardımcı olmak için yeterli yasa, örgüt ve iletişim yoktur ve bunun sonucunda birçok alan tahrip edilmiştir ve ulusal toprakların özelleştirilmesi, yağmalama ve geçmişin ticarileştirilmesi sonucunda çok daha fazlası kaybolma tehlikesi altındadır (Tabaldiev, 2014: 4339).

Kırgızistan'ın coğrafyasındaki tarihî mimari eserlerin büyük bir kısmı zamanla yok olmuştur. Taş Rabat, Burana Minaresi ve kalıntıları, Özgen Tarihî Eserler Kompleksi, Manas Türbesi, Şah Fazıl Türbesi, Sulayman Dağı ve Müzesi Kırgızistan'daki önemli tarihî ve mimari yapılar arasında sayılmaktadır. Bu yapıların büyük çoğunluğu zaman içinde tahrip olmuş, ancak 20. yüzyılda yapılan çalışmalar sayesinde restore edilerek tamamen yok olmaktan kurtarılmıştır. Bu restorasyon çalışmaları, Kırgızistan'ın zengin kültürel mirasını koruma ve gelecek nesillere aktarma çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

2.2.1. Burana Minaresi

Karahanlılar dönemine ait Burana Minaresi, Kırgızistan'daki önemli tarihi ve mimari eserlerden biridir. Bu minare, Balasagun şehrinin kalıntıları arasında yer almakta olup, 11. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kırgız hükümeti, bu yapının korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla 1976 yılında bir kararname çıkararak Burana Minaresi ve çevresini devlet koruması altına almıştır. Günümüzde Burana Açık Hava Müzesi olarak düzenlenen bu alan, Cumhuriyet Mimari ve Arkeoloji Kurumu bünyesinde kontrol edilmektedir (Törökan Uulu, 2015). Öte yandan, Kırgızistan'ın Çin sınırına yakın bir bölgesinde yer alan Taş-Rabat, Orta Asya'da kesme taştan inşa edilen nadir yapılardan biridir. 10. YY. sonu ile 11. YY. başlarında inşa edildiği tahmin edilen bu yapının ismi "sağlam duran taş" anlamına gelmektedir. Ülkedeki önemli tarihi eserlerden biri olarak kabul edilmektedir

(Alparslan, 2006). Ortaçağ tarihçisi Balasagun'lu Muhammed'in eserlerinde, İmam Muhammed'in cenaze törenine özel olarak yapıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Kırgızistan'da inşaat sanatının gelişimine dair bir örnek olarak Burana Minaresi aynı zamanda Balasagun şehrinin varlığına dair kanıtlar içermektedir. Minarenin çevresindeki inşaat kalıntıları ve sur duvarları, bu antik şehrin burada var olduğunu göstermektedir. Ancak 13. ve 14. yüzyıllarda şehrin varlığı sona ermiştir (Asanov, 2003: 46).

2.2.2. Özgen Şehri

Özgen (Uzgen) şehri, Kırgızistan'ın Oş ilinin 55 kilometre kuzeydoğusunda bulunan tarihi bir yerleşimdir. Özgen mimari kompleksi, Orta Çağ'a ait önemli anıtlardan biridir. Kompleks, Özgen merkezinin güneyinde, Kara Darya Nehri'nin taşkın yatağının üzerinde yer almaktadır. Bu mimari kompleks, 11-12. yüzyıllara tarihlenir ve üç türbe ile bunların 150 metre batısında yer alan bir kulesinden oluşur. Türbeler, geleneksel olarak Kuzey, Orta ve Güney olarak adlandırılmakta olup, Karahanlı Devleti yöneticilerine ait mezarlar olarak kabul edilmektedir (Çikolar, 2023). Özgen'in bu mimari yapıları, dönemin inşaat tekniklerini ve estetik anlayışını yansıtmaları nedeniyle bölgenin kültürel mirası açısından büyük bir öneme sahiptir.

2.2.3. Şah-Fazil Türbesi

Şah-Fazil Türbesi, Karahanlılar dönemine ait önemli bir mimari yapıdır ve Kırgızistan'ın Ala Buka ilçesine bağlı Gülistan köyünde yer almaktadır. 10. ve 12. yüzyıllar arasında inşa edilen bu türbe, adil şah unvanıyla tanınan Mahmud ibn Nasir'e ait bir mezar anıtı olarak yapılmıştır. Yapının piramidal bir formu vardır ve 15,5 metre yüksekliğiyle dikkat çekmektedir. Yüksek kubbe, basamaklı bir kasnakla desteklenmiş ve yapının mimari özelliklerini ön plana çıkarmıştır. İç mekân, ganch-sıva oyma tekniğiyle dekore edilmiş olup, parlak renklerle zenginleştirilmiştir. Bu da türbenin estetik ve tarihi değerini artırmaktadır. Şah-Fazil Türbesi, Kırgızistan'ın kültürel mirası açısından büyük öneme sahiptir ve ülkenin 7 Harikası'ndan biri olarak bahsedilmektedir. Ayrıca, Fergana Vadisi müslümanları için kutsal bir anıt olarak kabul edilmektedir ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır (Asanov, 2003: 272).

2.2.4. Manas'ın Türbesi

Halk arasında "Manas'ın Türbesi" olarak bilinen anıt, Kırgızistan'ın Talas şehrinin 15 km kuzeybatısında yer almaktadır. Bu türbe, 14. yüzyıl Türk-İslam mimarisinin önemli örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Türbe, Kırgız halkının ünlü Manas Destanı ile yakından ilişkilidir. Manas Destanı'nda anlatılan olaylar Talas bölgesinde geçmektedir. Bu nedenle türbe, yöre halkı tarafından Manas'ın türbesi olarak adlandırılmaktadır. Destanda Manas'ın türbesi ile ilgili çeşitli efsaneler bulunmaktadır. En bilinen efsaneye göre, Manas'ın türbesi, eşi Kankey tarafından inşa ettirilmiştir. Ancak türbenin dış kısmında yer alan yazılarda Manas'ın değil, bir kadının adı bulunmaktadır. Bu durumun nedeninin, Manas'ın cansız bedeninin düşmanlarından korunmak istenmesi olduğu düşünülmektedir. Dış kısımdaki kufi yazılardan, türbenin Emir Abuke'nin kızı Kenizek Hatun'a ait olduğu anlaşılmaktadır (TRT Avaz, 2021).

2.2.5. Taş-Rabat Kervansarayı

Narın Vilayeti'nin At-Başı bölgesinden 78 km batıdaki Karakoyun Köyü'nde bulunmaktadır. Taş-Rabat kervansarayı 31 bölümden oluşmaktadır. Bu yapı, eski Orta Asya mimarisinin önemli örneklerinden biri olarak kabul edilmekte ve bölge halkı tarafından "taş üy" yani "taş ev" olarak adlandırılmaktadır. Taş Rabat'ın ne zaman ve hangi amaçla inşa edildiği konusunda kesin bilgiler bulunmamaktadır. Yapı, doğu-batı ve kuzey-güney eksenleriyle paralel olarak inşa edilmiştir ve giriş kapısı doğuya bakmaktadır. Bu yön planlaması, binanın güneşten en iyi şekilde yararlanmasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Buyar, 2014). Son yıllarda, Taş Rabat ile ilgili yapılan çalışmalar artmış ve bu tarihi yapının kökenlerini anlamak amacıyla kazı çalışmalarına başlanmıştır.

2.2.6. Süleyman Dağı

Süleyman Dağı, 2009'da UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne, 1 Haziran 2011'de ise korunması amacıyla "Kutsal Dağ Listesi"ne eklenerek büyük bir öneme sahip olmuştur. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde sadece 3 dağın yer aldığı düşünüldüğünde, Süleyman Dağı'nın bu listede yer alması kıymetlidir. Dolomit Dağı (İtalya), Utay Dağı (Çin) ve Süleyman Dağı (Kırgızistan) bu seçkin listeye dahil olan dağlardır.

Süleyman Dağı, Kırgızistan'ın Fergana Vadisi'ne hakim bir konumda yer almakta ve Osh şehrinin arka planını oluşturmaktadır. İpek Yolu'nun önemli rotalarının kesişim noktasında bulunan bu kutsal dağ, bin yılı aşkın bir süredir seyahatçiler için bir ışık kaynağı olmuş ve kutsal bir dağ olarak saygı görmüştür. Süleyman Dağı'nın beş zirvesi ve yamaçları, antik ibadet yerleri, mağaraları ve taş oymaları bulunmaktadır. Şu ana kadar bölgede insanları, hayvanları ve geometrik şekilleri temsil eden 101 petrografik yer tespit edilmiştir. Ayrıca, iki büyük ölçüde yeniden inşa edilmiş 16. yüzyıl camii de mevcuttur. Dağın eteklerinde yer alan 17 ibadet yeri hala kullanılmakta olup, diğer birçok ibadet yerleri ise terkedilmiş durumdadır. Bu kutsal yerler, dağ zirveleri etrafında yayılmış olup, yürüyüş yollarıyla birbirine bağlıdır. Süleyman Dağı'nın kutsal alanlarının, kısırlık, baş ağrısı, sırt ağrıları için tedavi sağladığına ve uzun ömür için bereket verdiğine inanılmaktadır. Dağa olan bu kutsallık, İslam öncesi inaçların ve İslam inancının birleşimini yansıtır. Bölge, Orta Asya'daki en kapsamlı kutsal dağ örneği olarak kabul edilmekte ve birkaç bin yıl süren bir ibadet geçmişini temsil etmektedir (UNESCO World Heritage Convention, 2024).

2.2.7. İmam Serahsi Türbesi

Özgen, Maveraünnehir İslam medeniyetinin önemli merkezlerinden biri olarak bilinmektedir. Burada bulunan Hanefi fikhinin önde gelen âlimlerinden İmam Serahsî'nin türbesi ise Türkiye Diyanet Vakfı tarafından inşa edilmiştir. İmam Serahsî zorlu koşullarda ilim öğrenme ve öğretme konusundaki azmiyle tanınmıştır. Türbenin inşası, İmam Serahsî'nin kabrinin yakınındaki evlerin istimlak edilmesiyle başlamış ve yapım süreci tamamlandıktan sonra 8 Kasım 2012'de açılmıştır. İmam Serahsî, hapisanelerde ve kuyularda talebeler yetiştirerek ve ciltler dolusu eserler yazarak ilmin her koşulda öğrenilebileceğini ve öğretilebileceğini göstermesiyle bilinmektedir. Özellikle, 30 ciltlik el-Mebcut adlı eserini hapsedildiği kuyudan talebelerine yazdırması, onun azim ve gayretini simgelemektedir. Bu türbe de İmam Serahsî'nin bu zorlu şartlar altında bile ilim için yaptığı katkıları ve çabaları anmak amacıyla inşa edilmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2024).

3. Araştırmanın Yöntemi

Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumları, tarihi ve kültürel kaynakların gelecek nesillere aktarılması açısından ve günümüzde ziyaretçi güvenliği açısından önem taşımaktadır. Güvenlik sorunlarına etkili çözümler bulunmadığı takdirde, bu alanların

sürdürülebilirliği ve geleceği üzerinde olumsuz etkiler bırakacağından endişe edilmektedir. Bu araştırmada ele alınan problem, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik düzeylerinin ve varsa güvenlik sorunlarının neler olduğunun tam olarak tespit edilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece, güvenlik düzeyinin ne olduğunu, güvenlik sorunlarının neler olduğunu belirlemek ve bunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek hedeflenmektedir.

Bu araştırmanın sorunu şu cümle ile ifade edilmektedir:

"Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik düzeyleri ne durumdadır ve güvenlik ile ilgili ne tür çalışmalar yapılmaktadır?"

Araştırmada ele alınan sorunun çözümüne yönelik olarak belirlenen araştırma soruları ise şu şekildedir:

1. Ören yerlerinde güvenlik personelleri bulunmakta mıdır?
2. Ören yerlerinin fiziksel çevresi ne derece güvenlidir?
3. Ören yerlerinin güvenliğini artırmak amacıyla hangi tür çalışmalar yapılmaktadır?
4. Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumlarını etkileyen temel faktörler nelerdir?

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumlarını analiz etmek ve bu ören yerlerinin tarihi, kültürel zenginliklerinin güvenlik düzeylerini belirlemektir. Araştırmada, bu ören yerlerindeki mevcut güvenlik sorunlarını belirleyerek bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek hedeflenmektedir. Böylece kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlaması açısından araştırmanın önem taşıdığı düşünülmektedir. Araştırmanın sonuçları, akademik çevrelerde ve yerel yönetimlerde ören yerlerinin güvenliğini artırmak için yapılacak çalışmalarda yol gösterici olması beklenen yararlar arasındadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, sahada yapılan gözlem tekniğinin kullanıldığı nitel araştırma yaklaşımı ile ele alınmıştır. Gözlem, incelenen nesnelere doğal ortamlarında sistematik, amaçlı ve görünmeyen

bir şekilde algılamaya yönelik bir yöntemdir. Bir sınıflandırmaya göre, gözlemin kategorize edilmiş gözlem ve kategorize edilmemiş gözlem şeklinde türleri bulunmaktadır. Kategorize edilmiş gözlemlerde araştırmacı, önceden hazırlanmış bir şemaya veya bir gözlem formuna sahiptir ve olgunun gözlemi, bu formlar aracılığıyla yapılır. Kategorize edilmemiş gözlemlerde ise araştırmacı önceden bir form veya şema hazırlamamıştır. Bu nedenle gözlem daha serbest ve spontane bir şekilde gerçekleşir. (Mintzberg, 2019). Bu araştırmada literatürden elde edilen ve araştırmacılar tarafından düzenlenen bir gözlem formu kullanılmıştır. Böylece bu araştırmada kategorize edilmiş gözlem türünün gerçekleştirildiği söylenebilmektedir. Fangen (2001) ise tamamen katılımlı, kısmi katılımlı ve katılımsız olmak üzere üç gözlem türünden bahsetmektedir. Tamamen katılımlı gözlemlerde gözlemci, incelenen ortamla tam bir uyum sağlamaya ve grubun yaşam tarzını, geleneklerini hatta gerçeklik algısını benimsemeye çalışır. Kısmi katılımlı gözlemlerde gözlemci etkileşimlere katılır, ancak incelenen ortamda belirli bir aktivite türüne katılır. Katılımsız gözlemlerde ise gözlemci, alandaki insan etkileşimlerine dahil olmadan gözlem yapar. Buradan hareketle bu araştırmada katılımsız gözlem türünün gerçekleştirildiği söylenebilir.

3.3. Evren ve Örneklem

Bir araştırma için evren, soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin (ölçümlerin) elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük gruptur. Örneklem, özellikleri hakkında bilgi toplamak için çalışılan evrenden seçilen onun sınırlı bir parçasıdır (Büyüköztürk vd., 2012: 82-83).

Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumlarının incelenmesi konulu bir araştırmanın evreni, Kırgızistan sınırları içerisinde yer alan tüm ören yerlerini kapsar. Bu evren, Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde bulunan ören yerlerini içerir ve bu ören yerlerinin tümünü potansiyel olarak güvenlik açısından etkileyen faktörlerin incelenmesini gerektirir. Bu kapsamda araştırmanın evrenini Kırgızistan'da yer alan tüm ören yerleri oluşturmaktadır. Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik durumlarının incelenmesi için örneklem ise zaman ve maddi kısıtlılıklar nedeniyle ziyaret edilebilen ören yerleri ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırmada ulaşılabilen ören yerleri Burana, Taş Rabat Kervansarayı, Manas'ın Türbesi, Özgen Minaresi, Şah Fazıl Türbesi, İmam Sarahsi Türbesi ve Süleyman Dağı'dır. Bu ören yerleri araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır. Yerinde gözlemlenenler Burana, Manas'ın

Türbesi, Özgen Minaresi ve Süleyman Dağıdır. Uzaktan gözlem yapılan ören yerleri ise Taş Rabat Kervansarayı, Şah- Fazil Türbesi ve İmam Sarahsi Türbesidir. Bu ören yerleri ile ilgili gözlemler, araştırma ekibiyle telefon yoluyla bağlantı kurularak ve yerel kaynaklardan bilgi toplanarak gerçekleştirilmiştir.

Bu örneklem seçimi hem ziyaret edilen hem de uzaktan gözlem yapılan ören yerlerinin, Kırgızistan'daki ören yerlerinin genel güvenlik durumu hakkında kapsamlı bir görünüm sunma potansiyeline sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Her bir ören yerinin farklı tarihi, kültürel ve coğrafi özellikleri olmasının, araştırmanın sonuçlarını çeşitlendireceği ve zenginleştireceği düşünülmektedir.

3.4. Veri Toplama ve Veri Analizi

Araştırmada, veri toplama aracı olarak Bilgin, Acar ve Tanrısevdi'nin (2020) çalışmalarında kullandıkları 19 maddelik gözlem formu kullanılmıştır. Uzman görüşünden (3 akademisyen) yararlanarak gözlem formuna 7 yeni madde eklenmiştir. Böylece, araştırmada veri toplama aracı olarak 26 maddeden oluşan bir gözlem formu kullanılmıştır. Formdaki maddelerin yanıtları evet-hayır ve rakamlar şeklinde alınabilecek şekildedir.

Burana'da 8 Nisan 2024 tarihinde, saat 14:13 ile 16:05 arasında, Manas'ın Türbesi'nde 11 Nisan 2024 tarihinde, saat 13:35 ile 15:25 arasında, Özgen Minaresi'nde 13 Nisan 2024 tarihinde, saat 07:03 ile 09:30 arasında ve Süleyman Dağı'nda 13 Nisan 2024 tarihinde, saat 11:10 ile 12:30 arasında gözlem yapılmıştır. Ayrıca, Taş Rabat Kervansarayı, Şah Fazil Türbesi ve İmam Sarahsi Türbesi için ise uzaktan gözlem yapılmıştır. Bu uzaktan gözlemler, ören yerinde çalışan ekiplerle telefon yoluyla bağlantı kurularak gerçekleştirilmiştir. Gözlem formundaki sorular, ören yerlerindeki güvenlik önlemlerini, personel davranışlarını, ziyaretçi profillerini ve olası güvenlik risklerini belirlemek için kullanılmıştır. Toplanan gözlem verileri tablolara dökülerek düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde sahada yapılan gözlemler aracılığıyla elde edilen veriler gözlem formunda yer alan sorulara göre tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. Kırgızistan'daki Ören Yerlerine İlişkin Bulgular

Madde	Burana	Özgen	Manas Türbesi	Şah Fazil	Taş Rabat	Süleyman Dağı
1.Ören yeri koruma alanı muhafaza altına alınmış mıdır?	+	+	+	+	+	+
2.Ören yeri iç bölgesi (hinterlandı) içerisinde imar faaliyetleri yerleşim katmanlarını tehdit etmekte midir?	-	-	-	-	-	-
3.Ören yerinde, güvenlik, bekçi veya koruma görevlisi var mıdır? Var ise sayısı kaçtır?	3	3	6	1	1	12
4.Ören yerinde güvenlik görevlisi var ise olası bir saldırıya ya da kaçak kazıya müdahale ederken kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir savunma malzemesi (cop, silah vb.) bulundurmakta mıdır?	-	-	-	-	-	+
5.Ören yerinde, güvenlik personeline tahsis edilen herhangi bir ofis var mıdır?	+	+	+	+	-	+
6.Ören yerinde çalışan güvenlik personeline yönelik mesai saatleri dışında herhangi bir vardiya sistemi uygulanmakta mıdır?	+	+	+	-	-	+
7.Ören yerinde, çevre izleme ve takip sistemi (kamera, drone vb.) kullanılmakta mıdır?	5	-	6	5	-	30
8.Ören yerindeki eserlerin korunmasına yönelik herhangi bir alarm sistemi var mıdır?	+	-	+	-	-	+
9.Ören yerinde herhangi bir haberleşme ağı (telsiz, mobil, internet) bulunmakta mıdır?	+	+	+	+	-	+
10.Ören yerinde kazı faaliyetlerinin sürdürülmesi ve güvenliğin sağlanması amacıyla elektrik verilmekte midir?	+	+	+	+	-	+
11.Ören yerinde aydınlatma sistemi var mıdır?	+	+	+	+	-	+
12.Ören yerinde olası elektrik kesintisinde kullanılacak herhangi bir teçhizat (jeneratör gibi) var mıdır?	-	-	-	-	-	+
13.Ören yerini ziyaret edenlerin paket ve çantaları, herhangi bir kontrolden (x-ray cihazı, el dedektörü, x-ray metal kapı dedektörleri gibi) geçmekte midir?	-	-	-	-	-	-
14.Ören yerinde sabotaj, yangın, hırsızlık vb. durumlara yönelik herhangi bir önlem alınmış mıdır?	+	+	+	+	-	+
15.Ören yerinde üzerine basılan ve koruma altına alınmamış herhangi bir eser var mıdır?	-	-	-	-	-	-
16.Ören yeri içerisinde girilmesi yasak olan yerlere yönelik herhangi bir uyarı levhası konulmuş mudur? Var ise bu uyarılar, hangi dillerde yazılmıştır?	+	+	+	+	+	+
	Kırgızca, Rusça, İngilizce	Kırgızca	Kırgızca	Kırgızca	Kırgızca	Kırgızca, Rusça, İngilizce
17.Ören yerinde dokunulması yasak olan eserlere yönelik herhangi bir uyarı levhası konulmuş mudur? Var ise bu uyarılar, hangi dillerde yazılmıştır?	+	+	+	+	+	+
	Kırgızca, Rusça, İngilizce	Kırgızca	Kırgızca	Kırgızca	Kırgızca	Kırgızca, Rusça, İngilizce
18.Ören yeri içerisinde girilmesi yasak olan yerlere giren herhangi bir ziyaretçi var mıdır? Var ise bu ziyaretçilere gerekli müdahalede bulunulmuş mudur?	-	-	-	-	-	-
19.Ören yerinde dokunulması yasak olan eserlere dokunan herhangi bir ziyaretçi var mıdır? Var ise bu ziyaretçilere, gerekli müdahalede bulunulmuş mudur?	-	-	-	-	-	-
20.Ören yeri ziyareti esnasında sigara içmeye yönelen herhangi bir ziyaretçi var mıdır? Var ise bu ziyaretçiye	-	-	-	-	-	-

herhangi bir müdahalede bulunulmuş mudur?						
21.Ören yeri ziyaretçileri için acil durum çıkışları ve tahliye yolları belirlenmiş midir?	-	-	-	-	-	-
22.Ören yeri içerisinde temizlik ve çöp toplama hizmetleri düzenli olarak yapılmakta mıdır?	+	+	+	+	+	+
23.Ören yeri ziyaretçileri için acil sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı sağlanmış mıdır?	-	+	-	-	-	-
24.Ören yeri ziyaretçi sayısı, kapasite ve güvenlik görevlisi sayısı arasında bir denge sağlanmış mıdır?	-	-	-	-	-	-
25.Ören yerindeki ziyaretçilere yönelik eğitim veya bilgilendirme faaliyetleri düzenlenmekte midir?	-	-	-	-	-	-
26.Ören yerinde en son restorasyon ne zaman yapıldı?	2016	1983	2013	2021	1980	2000

Tablodaki verilere göre, tüm ören yerlerinin koruma altına alındığı belirtilmiştir. Bu, her ören yerinin yasal koruma altında olduğunu ve bu bölgelerin, tarihi ve kültürel mirasın korunması açısından uygun bir şekilde sınırlandırıldığını göstermektedir. Koruma altına alınmış alanlar, sit alanı statüsündedir ve genellikle inşaat ve diğer müdahalelere karşı korunur. Ayrıca, imar tehditlerinin olmadığı belirlenmiştir. Bu, ören yerlerinin çevresindeki alanlarda imar faaliyetlerinin kısıtlı olduğunu veya iyi yönetildiğini gösterir. Ören yerlerinin korunması açısından bu durum olumlu olsa da, bu yerlerde gelecekteki gelişme planlarının yapılmaması risk oluşturabilir. Özellikle hızla büyüyen kentsel alanların yakında yer aldığı ören yerleri için yerleşim alanlarının genişlemesi, bu sit alanlarının bütünlüğünü tehdit edebilir. Dolayısıyla, gelecekte bu bölgelerin imar planları ve çevresel etkileri daha detaylı olarak incelenmelidir.

Ören yerlerinde güvenlik personelinin sayısı çeşitlilik göstermektedir. Örneğin, Süleyman Dağı'nda 12 güvenlik görevlisi bulunurken, diğer yerlerde bu sayı 1-6 arasında değişmektedir. Ören yerlerinin büyüklüğü, ziyaretçi sayısı ve tarihsel önemine göre bu personel sayısı yetersiz veya dengeli olabilir. Ancak, güvenlik personelinin savunma malzemesi taşıma durumu sadece Süleyman Dağı'nda pozitif bir şekilde rapor edilmiştir. Diğer ören yerlerinde güvenlik personelinin savunmasız olması, kaçak kazı ve vandalizm gibi risklere karşı müdahale kapasitesini azaltmaktadır.

Savunma ekipmanlarının eksik olduğu ören yerlerinde, güvenlik personelinin güvenliği ve ören yerlerinin korunması risk altındadır. İnsan kaynakları ve güvenlik personelinin eğitimi, bu riskleri azaltmada önemli bir role sahiptir. Ayrıca, güvenlik personeline yönelik vardiya sistemlerinin uygulanmadığı yerlerde, 24 saatlik korumanın sağlanamaması bir diğer zayıflık

olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Şah Fazil ve Taş Rabat gibi yerlerde vardiya sisteminin eksik olması, bu alanların belirli saatlerde savunmasız kalabileceğini göstermektedir.

Güvenlik teknolojileri, ören yerlerinin korunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Örneğin, Süleyman Dağı'nda 30 kamera bulunması bu ören yerinin teknolojik olarak iyi korunduğunu gösterirken, diğer yerlerde bu sayı oldukça sınırlıdır. Kameraların olmadığı veya az sayıda kullanıldığı ören yerleri, teknolojik güvenlik açısından zayıf kalmaktadır. Bu durum, özellikle Burana ve Taş Rabat gibi ören yerlerinde, izinsiz giriş veya tahribat risklerini artırmaktadır.

Drone ve alarm sistemleri gibi daha modern teknolojilerin de ören yerlerinde kullanılmadığı belirtilmiştir. Günümüzde kültürel miras alanlarının korunmasında bu tür teknolojiler, alanın sürekli olarak izlenmesi ve olası tehlikelere karşı hızlı müdahale için vazgeçilmez araçlar haline gelmiştir. Uluslararası standartlara göre, bu tür teknolojilerin kullanımı, güvenlik tedbirlerinin etkinliğini artırmakta ve insan kaynaklı tehditlere karşı koruma sağlamaktadır.

Elektrik ve aydınlatma sistemlerinin çoğu ören yerinde bulunduğu, ancak jeneratör gibi enerji kesintilerinde kullanılabilecek ekipmanların yalnızca Süleyman Dağı'nda olduğu görülmektedir. Elektrik kesintilerinde güvenlik sistemlerinin devre dışı kalması, ören yerlerini ciddi risk altında bırakabilir. Bu nedenle, tüm ören yerlerinde yedek enerji kaynaklarının (jeneratör gibi) bulunması kritik bir gerekliliktir. Özellikle Süleyman Dağı dışındaki ören yerlerinde bu tür eksikliklerin giderilmesi, genel güvenlik seviyesini artıracaktır.

Tablodaki önemli bulgulardan biri de, tüm ören yerlerinde ziyaretçilerin çantalarının kontrol edilmediğidir. Bu durum, ören yerlerinde herhangi bir güvenlik taramasının yapılmadığını göstermektedir. Ziyaretçilerin güvenlik taramalarından geçirilmemesi, ören yerlerinin sabotaj, hırsızlık ve vandalizm gibi tehditlere açık olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası standartlara göre, özellikle büyük turist akışına sahip ören yerlerinde, x-ray cihazları ve metal dedektörleri gibi güvenlik taramalarının uygulanması gereklidir. Ayrıca, ziyaretçilere yönelik herhangi bir bilgilendirme veya eğitim faaliyeti düzenlenmediği rapor edilmiştir. Kültürel mirasın korunmasında ziyaretçi bilinci önemli bir rol oynamaktadır. Ziyaretçilere yönelik eğitim programları ve bilgilendirme panoları, ören yerlerine zarar verilmesini önleyebilir. Bu tür programların eksikliği, ören yerlerinin korunmasında bir zayıflık yaratmaktadır.

Ören yerlerinde son restorasyon çalışmaları farklı yıllarda gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Manas Türbesi'nde en son restorasyonun 2013 yılında, Şah Fazil'de ise 2021 yılında yapıldığı

belirtilmiştir. Restorasyon faaliyetleri, ören yerlerinin korunmasında hayati bir öneme sahiptir. Ancak, bazı yerlerde (örneğin Taş Rabat'ta 1980) restorasyonların çok eski tarihlerde yapılmış olması, bu ören yerlerinin zaman içinde yıpranmış olabileceğini ve yeni restorasyonlara ihtiyaç duyabileceğini göstermektedir.

Yapılan incelemeler doğrultusunda, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenlik önlemlerinde genel olarak önemli eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Birçok ören yerinde güvenlik görevlisi sayısının yetersizliği, vardiya sisteminin uygulanmaması ve alarm, aydınlatma gibi temel güvenlik donanımlarının eksikliği dikkat çekmektedir. Ayrıca, acil çıkışların olmaması, jeneratör kullanılmaması ve sağlık hizmetlerine ulaşımın zorlukları, ziyaretçi güvenliği açısından risk teşkil etmektedir. Çantaların kontrol edilmemesi ve bazı uyarı levhalarının sadece Kırgızca olması da güvenlik ve iletişim açısından önemli eksiklikler arasında yer almaktadır. Güvenlik görevlilerinin savunma malzemesi bulunmaması ve birçok ören yerinin uzun süre önce restore edilmiş olması, korunma ve müdahale kapasitesini azaltan diğer faktörlerdir. Genel olarak, bu alanlarda daha etkin güvenlik tedbirlerinin alınması ve teknolojik altyapının güçlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Kırgızistan'daki çeşitli ören yerlerinin güvenlik durumlarını değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bulgular, ören yerlerinin büyük bir kısmında güvenlik önlemlerinin mevcut olduğunu ve olumlu adımlar atıldığını gösterse de pek çok ören yerinde güvenlik açısından zayıf noktaların bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya konu olan altı ören yerinin tamamının tel örgülerle koruma altına alındığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Bilgin, Acar ve Tanrısever'in (2020) Aydın'daki ören yerleri üzerine yaptığı araştırmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir; bu çalışmada sekiz ören yerinden sadece ikisinin tamamen koruma altına alındığı, geri kalanının ise kısmen korunduğu ya da hiçbir koruma önlemi olmadığı saptanmıştır.

Ören yerlerinin iç bölgesindeki imar faaliyetlerinin, bu alanların yerleşim katmanlarına zarar vermediği tespit edilmiştir. Bu da, arkeolojik alanların çevresel baskılarla tehdit edilmediğini göstermektedir. Bu sonuçlar, Bilgin, Acar ve Tanrısever'in (2020) araştırmasıyla uyumlu

olup, Aydın'daki ören yerlerinin yarısında benzer bir durumun var olduğu, diğer yarısında ise imar faaliyetlerinin yerleşim katmanlarını tehdit ettiği görülmüştür.

Araştırmada incelenen ören yerlerinin tamamında güvenlik personeli bulunduğu, bu personelin sayısının bir ile on iki arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, kamera ve çevre izleme sistemleri konusunda ciddi eksiklikler olduğu gözlemlenmiştir; sadece dört ören yerinde yeterli düzeyde kameralar bulunurken, iki ören yerinde hiçbir izleme sistemi mevcut değildir. Akkuş'un (2009) araştırması, müze ve ören yerlerinde güvenlik görevlisi ve kamera sistemlerinin yetersiz olmasının tarihi eser kaçakçılığını artıran bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, kamera sistemine sahip olmayan ören yerlerinin kaçakçılık ve tahribat risklerine açık olduğu söylenebilir.

Ziyaretçilerin herhangi bir güvenlik kontrolüne tabi tutulmadığı tespit edilmiştir; altı ören yerinde de x-ray cihazı ya da el dedektörü ile kontroller yapılmamaktadır. Ayrıca, elektrik kesintilerine karşı yalnızca bir ören yerinde jeneratör sistemi bulunduğu belirlenmiştir. Alarm sistemleri ise ören yerlerinde güvenliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Altı ören yerinin sadece üçünde alarm sisteminin mevcut olduğu, diğer üçünde ise böyle bir düzenek olmadığı tespit edilmiştir. Akkuş ve Efe'nin (2016) çalışmasında belirtildiği gibi, hırsızlık, saldırı, yangın ve sel gibi acil durumlar için özel talimatların hazırlanması gerekmektedir. Araştırmanın bulguları, ören yerlerinin bu tür acil durumlara karşı hazırlıklı olmadığını göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan hareketle birtakım öneriler sunulmuştur:

- Güvenlik kameraları, hareket dedektörleri ve diğer modern teknolojik sistemlerin ören yerlerine entegre edilmesi, güvenlik önlemlerinin etkinliğini artırabilir.
- Ören yerlerine giriş ve çıkış noktalarında daha sıkı sınır kontrollerinin yapılması, potansiyel tehditleri azaltabilir ve kaçak kazılara karşı önlem alabilir.
- Halkın ören yerlerinin korunması konusunda bilinçlendirilmesi ve katılımının teşvik edilmesi, yerel toplumun da güvenliğe katkı sağlaması için önemlidir.
- Farklı kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında daha etkili bir işbirliği ve koordinasyon sağlanması, güvenlik önlemlerinin daha etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayabilir.

- Ören yerlerinin güvenlik risklerinin belirlenmesi ve buna göre acil durum planlarının oluşturulması, kriz anlarında daha etkili müdahale imkanı sunabilir.
- Ülkedeki “izinli definecilik” faaliyetlerinin tamamen yasaklanmasıyla birlikte yapılacak kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkabilecek olası tahribatın önlenmesi gerekmektedir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı’na ören yerlerinin kamulaştırılması için ayrılan ödeneğin yükseltilmesiyle birlikte ören yerlerinin tamamının koruma altına alınması sağlanmalıdır.
- Güvenlik görevlilerine tarihi eser ve kültürel miras konusunda eğitim verilmesi, onların daha bilinçli ve etkili bir şekilde görev yapmalarını sağlayabilir.
- Alarm sistemlerinin, yangın müdahale sistemlerinin, aydınlatma sistemlerinin ve jeneratörlerin ören yerinin tamamını kapsayacak şekilde genişletilmesi, güvenliği daha kapsamlı bir şekilde sağlayabilir.
- Kültürel mirasın korunması ile tarihi eser kaçakçılığına yönelik eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi, toplumun bu konuda daha bilinçli olmasını sağlayabilir.
- Bu öneriler, Kırgızistan'daki ören yerlerinin güvenliği ve korunması için kapsamlı bir çerçeve oluşturabilir ve bu çalışmada öne çıkan bulgulardan hareketle ileride gerçekleştirilecek farklı araştırma desenli çalışmalarla daha bütüncül sonuçlar ortaya koyulabilir.

Kaynakça

- Akkuş, Z. (2009). Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı ve Önlenmesinde Ortaya Çıkan Sorunlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Akkuş, Z. ve Efe, T. (2016). Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı’na Bağlı Müzelerin Güvenliği ve Polisin Rolünün Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1). 204-226
- Alparslan, F. (2006). Kırgızistan Turizm Coğrafyası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Asanov, E. (2003). *Kırgızistan Tarihi*. Bişkek’in Kısa Ansiklopedisi. Bişkek: Devlet Dili ve Ansiklopedisi Merkezi.

- Bilgin, C., Acar, V., & Tanrısevdi, A. (2020). Ören Yerlerinin Güvenlik Düzeylerinin İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma: Aydın İli Örneği. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 4(1), 91-110.
- Buyar, C. (2014). Kırgızistan'da Efsane İle Gerçek Arasında Kalan Bir Tarihî Eser: Taş Rabat. *Gazi Türkiyat*, 1(14), 105-126.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çikolar, E. (2023). Kırgızistan'da İnanç ve Kültür Turizmi: Özgen Şehri. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 94-113.
- Fangen, K. (2001). *Pride and Power. A Sociological Study of the Norwegian Radical Nationalist Underground Movement*. Oslo: Akademika.
- Harvard University, (2024), What is Cultural Heritage?, <https://projects.iq.harvard.edu/whoseculture/what-world-heritage>, Erişim Tarihi: 04.09.2024
- ICCROM, (1990). *Definition of Cultural Heritage, References to Documents in History*. Paris.
- İdil, A. (2012). *Yerel Kaynaklara Göre Kırgızistan Tarihi*. Avrasyapress. Bişkek
- КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ, (1999). 6-берене. <https://cbd.minjust.gov.kg/254/edition/1024655/kg>, Erişim Tarihi: 03.09.2024
- Mintzberg, H. (2019). *Structured Observation As A Method To Study Managerial Work*. In *Managerial Work* (s. 209-226). Routledge.
- Şenol, F. (2016). *Her Yönüyle Kırgızistan Turizmi*. BYR Publishing House, Bişkek.
- Tabaldiev, K. (2014). *Kyrgyzstan: Saving Archaeological Sites*, (In the Encyclopedia of Global Archaeology, Ed. Smith, Claire, Cilt 1, ss. 4339-4342). SpringerReference. New York.
- Törökân Uulu, E. (2015). *Burana Müzesi ve Balasagın* (Çev. Bilal Yıldız). Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(4), 121-145.
- TRT Avaz, (2021). *Kırgızistan'daki Gizemli Türbe*, [https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/kirgizistan-daki-gizemli-turbe/618bc7a301a30a707c76475a#:~:text=Halk%20aras%C4%B1nda%20E2%80%9CManas'%C4%B1n%20T%C3%BCrbesi%20olarak%20bilinen%20an%C4%B1t%20K%C4%B1rg%C4%B1zistan,T%C3%BCrbesi"%20ad%C4%B1%20ile%20an%C4%B1l%C4%B1yor](https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/kirgizistan-daki-gizemli-turbe/618bc7a301a30a707c76475a#:~:text=Halk%20aras%C4%B1nda%20E2%80%9CManas'%C4%B1n%20T%C3%BCrbesi%20olarak%20bilinen%20an%C4%B1t%20K%C4%B1rg%C4%B1zistan,T%C3%BCrbesi). Erişim Tarihi: 04.09.2024
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2024). *İmam Serahsi Türbesi*, <https://tdv.org/tr-TR/proje/imam-serahsi-turbesi/>, Erişim Tarihi: 05.09.2024
- UNESCO Institute for Statistics, (2009). *Cultural Heritage*, <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage>, Erişim Tarihi: 04.09.2024
- UNESCO World Heritage Convention, (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>, Erişim Tarihi: 03.09.2024

UNESCO World Heritage Convention, (2024). Sulaiman-Too Sacred Mountain,
<https://whc.unesco.org/en/list/1230>, Erişim Tarihi: 05.09.2024

Ünal, Z. G., (2014). Kültürel Mirasın Korunması, İSMEP Rehber Kitaplar, İstanbul.

Etik Kurul İzni:

Çalışmada ikincil verilerin kullanılmasından dolayı herhangi bir etik kurul iznine gerek duyulmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar, bu makaleye eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Makale yazarları, aralarında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENSIVE SUMMARY

Investigation of Security Conditions of Historical Sites in Kyrgyzstan

Asst. Prof. Turan OKUL (Ph.D.)

Kyrgyz-Turkish Manas University, Faculty of Tourism,
Department of Travel Management and Tourism Guidance

Nuriza KARATAEVA

Independent Researcher

This study investigates the security conditions of historical sites in Kyrgyzstan, aiming to assess security measures and recommend improvements to ensure the preservation of cultural heritage while promoting tourism. Kyrgyzstan, with its rich historical and cultural landmarks, houses significant archaeological sites, including Burana Minaret, Manas' Mausoleum, and Sulayman Mountain, among others. These sites, positioned along the ancient Silk Road, reflect Central Asia's historical civilizations and serve as a crucial asset for Kyrgyzstan's tourism industry. However, safeguarding these valuable sites against modern threats such as vandalism, terrorism, and insufficient infrastructure has emerged as an essential goal for the country.

The study employs a qualitative methodology, focusing on field observations at accessible sites, such as Burana and Sulayman Mountain, and remote evaluations for less accessible sites. A structured observation form, consisting of 26 criteria, is utilized to systematically assess each site's security. This includes evaluating the presence of security personnel, availability of security technologies, and the robustness of physical security measures. Observations highlight a diverse range of security conditions across sites, with significant discrepancies in security personnel numbers, infrastructure integrity, and surveillance capabilities.

Security personnel are generally present at all surveyed sites, though numbers vary significantly. For example, Sulayman Mountain has a relatively high number of personnel (12), while smaller sites are monitored by as few as one or two guards. The lack of standardized training and defensive equipment across most sites, except for Sulayman Mountain, poses a vulnerability, limiting the guards' effectiveness in responding to potential threats.

Most sites lack advanced surveillance systems. While Sulayman Mountain employs up to 30 cameras, other sites, like Burana, have minimal surveillance infrastructure. Modern security solutions, such as drones or alarm systems, are either underutilized or absent across the majority of sites, reducing proactive monitoring capabilities and increasing susceptibility to unauthorized access and theft.

The investigation revealed gaps in physical security measures. Essential security features, such as fencing, restricted access zones, and visible warning signs in multiple languages, are inconsistently implemented. Furthermore, only a few sites employ lighting systems or backup power sources, creating risks during power outages. The study also notes the absence of routine security inspections for visitors' belongings, which could lead to unnoticed contraband or potential hazards entering the premises.

The research underscores the absence of educational or informational resources aimed at visitors. The lack of visitor orientation on-site conduct, preservation responsibilities, and emergency protocols diminishes public engagement in protecting these cultural assets. This gap indicates a need for communication improvements to foster a shared sense of responsibility for the preservation of heritage.

Restoration efforts are sporadic, with some sites not having undergone renovations in several decades. For example, Taş Rabat's last recorded restoration occurred in 1980, raising concerns about structural integrity. Preservation through consistent restoration is essential to maintaining these sites for future generations.

In light of these findings, the study proposes several strategic recommendations to strengthen the security framework for Kyrgyzstan's historical sites:

Enhanced Surveillance and Technology Integration: Introducing security technologies, including additional surveillance cameras, motion detectors, and alarm systems, would help create a proactive security environment. Equipping sites with drones for broader coverage and initiating continuous monitoring could significantly reduce the risk of unauthorized activity.

Visitor Control Measures: Implementing security checks, such as x-ray scanning and metal detectors, would provide a basic layer of protection against potential threats. Further,

establishing a regulated visitor management system that records and monitors visitor access may enhance safety and accountability.

Public Awareness Programs: Developing public awareness campaigns to educate visitors on cultural preservation practices could foster respect for these heritage sites. Installing information boards in multiple languages and launching guided orientation sessions can engage visitors more meaningfully in conservation efforts.

Personnel Training and Capacity Building: Equipping security personnel with defensive tools and conducting specialized training in cultural heritage protection can empower them to act swiftly and effectively in emergencies. Additionally, incorporating a shift-based work schedule would ensure round-the-clock security coverage.

Restoration Planning and Infrastructure Maintenance: Instituting regular restoration and maintenance schedules would help prevent structural degradation. Allocating dedicated funds for restoration and enlisting skilled professionals in heritage conservation would bolster the durability of these cultural assets.

Collaborative Governance and Policy Enforcement: Strengthening coordination between local governments, cultural heritage agencies, and tourism stakeholders would enable the establishment of robust protective frameworks. Introducing stringent laws against unauthorized excavations, coupled with increased budget allocations for site security, could address some of the critical vulnerabilities identified in this study.

As a conclusion, this study highlights that while Kyrgyzstan's historical sites hold immense cultural and tourism potential, current security measures are inadequate to meet the demands of effective preservation. Implementing a multifaceted security model that incorporates technological, human, and policy-driven interventions could transform these sites into secure, sustainable attractions. Through continued research and strategic collaboration, Kyrgyzstan can protect its heritage and elevate its status as a cultural destination on the global stage.